

Talentul amfibiu al criticului

Cînd, la sfîrșitul toamnei trecute, Oneștiul găzduia sărbătoarea domnului Nicolae Manolescu, Mircea Mihăieș provoca o surpriză deosebit de plăcută pentru toată lumea lansînd o carte bijuterie: **Arhivele paradisiului** este volumul unui dialog surprins de criticul și universitarul timișorean cu Nicolae Manolescu, un fel de împlinire livrescă a unui interviu ce fusese inițial destinat să încapă în paginile revistei **Orizont**, unde a și intrat în prima sa parte. Așadar, o carte a unui preaplin sufletesc, dar și axiologic, de care criticul în general dă dovadă doar în cazuri excepționale, cum acesta este. Dar și un obiect de artă unde să se exercite o admirabilă îngemănare a plăcerii dialogului inteligent și senin, indiferent de miză, cu plăcerea textului de o lungime pe care aș numi-o „naturală”, acel text care face dintr-o carte măsura respirației unei lecturi pasionale.

Pe parcursul acestui dialog de citit pe nerăsuflete, interlocutorii au discutat, așa cum era și firesc, despre problema istoriei literare, din motive care nu mai trebuie nicidecum explicate. Fiindcă, după cum declară Nicolae Manolescu, „... mai devreme sau mai tîrziu, un critic trebuie să încerce să facă o istorie a literaturii. Vorba lui Călinescu: „Pînă la o anumită vîrstă citești cărți, de la o vîrstă încolo citești autori, și la bătrînețe citești literatură”. E o observație foarte adevărată. Pe mine, istoria literaturii a început să mă intereseze prin anii '80, cînd n-am mai putut să citesc doar cărți și autori.”

După zece ani de la apariția primului volum din **Istoria critică a literaturii române**, criticul probează faptul că politica nu l-a răpit total și definitiv din lumea sa de cărți, prin ieșirea de sub tipar a lucrării **Poeți romantici**, „o jumătate de pas înainte” pe drumul către elaborarea celui de-al doilea volum al sintezei pe care multă lume o așteaptă cu suflul la gură, chiar în aste vremi, cînd parcă ne-am fi exilat bibliotecile.

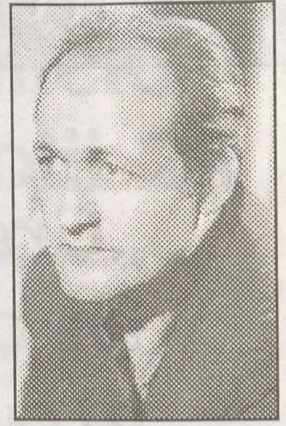
Dacă ar fi să revenim la importanta introducere teoretică cu care începea primul volum al istoriei critice, autorul ne reamintea acolo o faimoasă distincție tipologică stabilită de George Călinescu, modelul indubitabil, în lumea istoricilor literari, clasificați în erudiți, profesori și critici. Încercînd să-l așezăm pe Nicolae Manolescu în una din aceste categorii, ne dăm repede seama că el profesează o trecere ontologică prin aceste categorii, tot așa cum practică, cu mii de delicii, aporetica, trecerea prin aporii teoretice esențiale înțelegerii demersului fundamental pe care-l reprezintă o istorie a literaturii. Asemenea unui pictor care a adus arta impresionistă a umbrei la perfecțiunea definirii formelor, atît cît ele ar putea exista „în realitate”, ilustrul critic demonstrează o specială capacitate a definiției domeniului prin stabilirea mai degrabă a ceea ce istoria literară nu poate și nu trebuie să fie. Iată subterfugiul care-i oferă șansa unei libertăți de invidiat în acest teritoriu destul de arid al științei literare, atît cît ea va fi existînd. Talentul criticului pare să fie legat de capacitatea spiritului său de a se arăta amfibi, adaptat trecutului ca și prezentului, gata să coreleze imagini puternice cu documente decisive.

Din acest punct de vedere, trebuie să recunoaștem că Nicolae Manolescu a avut norocul celei mai bune porniri cu putință, adică din blocstartul publicisticii literare, în retorta cărcia și-a ascuțit stilul și a trasat un corpus semnificativ de fapte analizabile. Talentul literar și ingeniozitatea metodologică au fost dublate de exercițiul profesional al admirației active pentru valorile clasice, apanaj al profesorului universitar, iar în ultimul deceniu, modul în care și-a asumat temerara întreprindere ne face să subscriem la una din afirmațiile sale din vremea aceluiași început de istorie: „Prejudecata comună a fost și mai este șocată de faptul că tocmai oamenii cu intuiție, cum au fost Lovinescu și Călinescu, au dovedit a avea capul teoretic cel mai bine mobilat.” Demolarea unei asemenea *idée reçue* face foarte bine azi culturii române în general, dar și mediilor academice prea adesea izolate în aridități care ascund nepuțințele hărniciei fără har.

„Demonul comparatistului”, cum îl numește Mircea Mihăieș în **Arhivele paradisiului**, este responsabil și forță motrice pentru perspectiva aleasă de autorul istoriei critice: el înseamnă o atentă reconsiderare a influențelor care sudează istoria și critica literară într-un aliaj de o specială consistență, net superioară celei din istoria lui Călinescu. De fapt, eu cred că metoda comparatistă reprezintă o veritabilă izbăvire atît pentru istoria literară, cît, mai ales pentru critica pîndită la fiecîde colț de amenințarea relativismului axiologic, de care nu se poate elibera doar prin practica bunului gust, mai ales azi, cînd politica postmodernismului ne-a marcat volens-nolens. Coerența aceasta deosebită face ca lucrarea lui Nicolae Manolescu, deși străjuită de absențele semnalate chiar din nota autorului, să fie cel puțin la fel de incitantă ca istoria călinesciană, fiindcă stilul abordat rămîne la fel de viu, grefat însă pe o adîncire suplimentară a judecăților comparatiste și critice. Criticul de azi e sfichiuit într-o manieră mai convingătoare, pe baza unor argumente mult mai solide, prea puțin cantonate în pura subiectivitate umorală, de care Călinescu dădea excesivă dovadă.

Dar mai importantă decît orice altceva rămîne calitatea de istorie critică a acestui volum chiar fragmentar, ceea ce înseamnă o istorie paralelă a producției și receptării literaturii. Miză mare și foarte atent asumată, dacă e să-l ascultăm pe autorul ce i se destăinuie lui Mircea Mihăieș: „Eu am descoperit, citind operele și reflexele lor în critică, ce extraordinară schimbare s-a produs în lectură, în primul rînd. Și mi-am zis: de ce să nu spun aceste lucruri, de ce să nu compar și de ce să nu mă raportez la cei care au citit aceeși carte, cu o sută de ani înainte? Nu există, în nici o istorie literară, citați critici și istorici literari anteriori. Călinescu nu citează pe nimeni nominal în toată istoria lui de o mie de pagini! Din cînd în cînd, scrie: „Spune un critic...”, dar întotdeauna ca să-i dea peste bot, și niciodată ca să fie de acord, și nu-i dă niciodată numele.” Consider aceasta ca pe o declarație superbă de dragoste adresată criticii oneste, care, după cum vedem, se face fără menajamente, poate chiar eliberată de complexe operării cu autori în viață, dar nepărtinitoare și cultivînd o nouă onoare a castei magnifice care trebuie să fie cea a criticilor.

Daniel Ștefan POCOVNICU

Între antiimpresionism și „noua critică”

Cunoscutul universitar ieșean Liviu Leonte (Premiul **Perpessicius** al Academiei Române, 1975) este deopotrivă critic și istoric literar de factură academică și un publicist notabil. Cartea domniei sale **Scriitori, cărți, reviste** (Ed. **Cronica**, 1997, Iași) îi confirmă din nou chemarea pentru asemenea solicitante îndeletniciri. Într-o notă introductivă, autorul prezintă succint împrejurările în care s-a născut volumul. Textele selectate, spune el, au fost scrise între anii 1958-1996 și publicate inițial în „volumele editate de catedra de literatură română de la Universitatea A.I.Cuza (...) sau însumând comunicări la sesiuni științifice (...)”. Alte studii și comentarii au fost concepute „din perspectiva istoriei literare”, depășind „sfera unei cronici literare”. Sunt și câteva scrieri inedite ce reprezintă „capitole dintr-o istorie a literaturii române (alcătuită de un colectiv, cum se obișnuiește) care nu a mai apărut”. Opiniile sunt, în genere, formulate succint și edificator. De pildă, cu privire la cunoscuta **Cronică de familie**: „carte ratată a unui scriitor cu bună presă”, „Noaptea de Sânziene”: „carte importantă a unui scriitor important”.

Așa cum s-a observat, piesa de căpetenie a volumului o reprezintă, indiscutabil, studiul de peste 80 de pagini, consacrat revistei **Viața românească** din perioada 1920-1933. Dar și celelalte șaptesprezece titluri cuprind destule reușite analitice. Am în vedere articolele consacrate lui G.Călinescu - estetician și teoretician literar, lui N.Iorga - istoric literar, lui E.Lovinescu, Camil Petrescu, Anton Holban, Mihail Sebastian - pe marginea **Jurnalului** său, ca și analizele finale, dedicate unor creații lirice paradigmactice, dintre care am reținut în mod special pe cea intitulată „A treia elegie”, a lui Nichita Stănescu.

Să ne oprim pe scurt la studiul intitulat „Continuitate și înnoire (**Viața românească** în perioada interbelică)”. Autorul începe **ex abrupto**: „În martie 1920 reapare la Iași **Viața românească**...” Nimic, în continuare, despre cauzele suspendării sale între 1916-1920. (Cum, de altfel, precedează și G.Călinescu în celebra lui „Istorie a literaturii române...”). Cititorul obișnuit poate considera că **Viața românească** și-a încetat apariția din cauza intrării României în războiul de Reîntregire a neamului. Firește, indirect acesta a fost, în ultimă instanță, motivul. Avînd în vedere scrierea și publicarea studiului înainte de dispariția totală a cenzurii (1989), e de presupus că omisiunea detaliilor mai delicate a reprezentat o strategie - obișnuită pe atunci - a evitării „complicațiilor”. Totuși, în 1967, vulgar-sociologizantul Ov.S.Crohmalniceanu - într-o lucrare altfel documentată, cu titlul **Literatura română între cele două războaie mondiale** (vol.1), își începe capitolul dedicat reparației revistei, după primul război mondial, cu precizări, cred, necesare. El scrie: „Dintre toate publicațiile literare antebelice mai însemnate, singura care și-a continuat existența și după război a fost **Viața românească**. Atmosfera ostilă creată în jurul ei de cercurile dornice ca țara noastră să părăsească neutralitatea și să intre în conflagrația mondială alături de aliați, a silit revista să-și întrerupă apariția patru ani. Chiar și după 1918, grupul **Vieții românești** a continuat să fie ținta unor atacuri pe această temă din partea foștilor săi adversari ideologici (Iorga, Lovinescu etc.)”. Ov.S.Crohmalniceanu greșește, totuși, lăsând să se deducă altceva, decît realitatea. Fiindcă gruparea literar-științifică din jurul revistei nu s-a pronunțat împotriva intrării României în primul război mondial. Întemeietorul, ideologul și unul dintre proprietarii publicației, Constantin Stere, a militat neobosit pentru stimularea activității politice și spirituale a românilor din Basarabia, Bucovina și Transilvania, chiar dacă, din considerente de politică externă, declara: „nu avem în minte vreo extindere teritorială”. În realitate, C.Stere a contribuit decisiv la alipirea provinciilor istorice românești. Totuși adversarii politici ai revistei aveau să intervină brutal în destinul ei, în 1940, când dictatura legionară îi interzice apariția.

Autorul prezintă relevant doctrina pe care, sprijinindu-și programul, revista a putut provoca adversitate, până la dușmănie acerbă, în cercurile politice interbelice. Numită **poporanism** (de la rusecul **narodnicestvo** tradus în românește), concepția a fost caracterizată de Călinescu drept „democrație naționalistă”. Dar ea a fost respinsă atît în numele democrației cît și al naționalismului. Platforma revistei vizează probleme literare, sociale și culturale - rezumă Liviu Leonte o riguroasă analiză - și prevede reforme social-economice profunde în România vremii, susținute cu rezerve, de liberali. Chiar dacă după război G.Ibrăileanu consideră poporanismul „de domeniul trecutului”, multe din aspirațiile lui pot fi regăsite și în perioada interbelică. Dar gruparea din jurul **Vieții românești** continuă să nu fie „nici partid politic, nici școală”, ci o atitudine cu direcție socială. Căci, spune Ibrăileanu: „poporanismul n-a fost un sentiment de clasă, ci un sentiment pentru altă clasă”. M. Ralea considera că, în perioada de care se ocupă studiul în discuție, s-ar impune elementele unui program caracterizat prin „democrație socială, antifascism, anticorporatism”.

Deși uneori discursul critic al lui Liviu Leonte poate lăsa impresia de exces enumerativ, autorul izbuteste să rețină mereu punctele definitorii ale problemelor. El schițează exact și elocvent profilul complex al revistei lui C.Stere, G.Ibrăileanu, M.Ralea etc. ca „suprapersonaj”, dar și al unei multitudini de personaje secundare și episodice. Rezultă o frescă poli-cromă a literaturii, esteticii și ideologiei artistice în primele două decenii ale României Mari, dar indirect, și caracteristicile unor realități social-politice ale perioadei. Dacă am căuta un simbol pentru această prețuită epocă a culturii noastre, atunci ar trebui să luăm fără șovăială activitatea **Vieții românești** dintre anii 1920-1940.

Se poate observa că, în spiritul antiimpresionismului analitic, Liviu Leonte plasează istoric faptul literar. El ține seama, adică, de cadrul social-politic și al gândirii filozofice, științifice, în care contextuează ansamblul mișcării literare a epocii. Supunerea „la obiect”, analiza riguroasă „pe text”, o ținută superior-didactică, definită de transparența interpretărilor - iată câteva din datele unei metodologii critice pe care G.Lanson - „căpetenia erudită a pozitivismului literar”, cum îl numește R.Wellek - a definit-o din a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Deși ea își păstrează, în esență, utilitatea, Liviu Leonte face un pas important mai departe, situându-se vîdit pe tărîmul „noii critici”. Fiindcă, limitînd subiectivismul, el consolidează impresia vie prin aportul istoriei și al altor discipline, ca și prin contactul continuu cu textele. Elementele suplimentare, antitraditionale, practicate de autorul nostru, amintesc de Roland Barthes sau Lucian Goldmann, de pildă, prin cerința ca interpretările să se întemeieze pe un sistem de gândire. Se poate remarca faptul că Liviu Leonte folosește și elemente de critică tematică. Fiindcă își propune să descopere, în operele abordate, unele teme ca obsesii sau ca evenimente ce transcend reflexivitatea lucidă. Insist să cred că, fără a cădea în academism, autorul a preluat, din lecția lansoniană, sinteza istoriei cu critica, a interpretării cu erudiția, a descrierii și expunerii cu emiterea judecăților de valoare. Individualitatea trebuie căutăată în operă, sub veghea răbdării laborioase, a supunerii față de fapte. Dar demersul critic al lui Liviu Leonte are, în plus, lipsa prejudecății față de literatura contemporană lui, față de creația literară neatestată încă de scurgerea timpului.

Vlad SORIANU